

WZROST GOSPODARCZY A JAKOŚĆ ŻYCIA

1. Wstęp

Miejsce jakości życia w priorytetach społeczno-gospodarczych państw i świata zmienia się wraz z poziomem rozwoju gospodarczego. Wystarczy wspomnieć krzywą Simona Kuznetza, w której jakość życia symbolizuje związek między dynamiką uprzemysłowienia gospodarki a stanem ochrony środowiska. W tym przypadku mamy do czynienia tylko z dwiema dziedzinami, które wpływają na jakość życia: (1) uprzemysłowieniem (czytaj: rozwojem i dobrobytem materialnym); oraz (2) ochroną środowiska (czytaj: jakością życia).

Dzisiaj tych związków między poziomem rozwoju, dynamiką wzrostu gospodarczego a jakością życia jest więcej. Związki te wykraczają poza granice narodowe jednego państwa, nawet jeśli jest to bardzo duże państwo pod względem swojego terytorium (USA i Kanada, ChRL i Indie). W niniejszym rozdziale postaram się pokazać te związki i wskazać, co wyznacza priorytety dla polityki stymulującej wzrost gospodarczy w poszczególnych grupach państw, jak i dla polityki decydującej o jakości życia. Będę poszukiwać odpowiedzi na pytanie, czy te związki między wzrostem i jakością życia są zróżnicowane w poszczególnych grupach państw, reprezentujących różne poziomy rozwoju, czy też mają pewne wspólne elementy, które mobilizują do współpracy? Sprawą oczywistą jest to, że między państwami o różnych poziomach rozwoju są zasadnicze różnice w wyznaczaniu priorytetów dotyczących strategii rozwoju, jak i strategii w zakresie gwarancji jakości życia. Niemniej jednak dążę tu do zwrócenia uwagi na to, że dostrzeżone tu różnice są ważnym elementem, który nie tylko tworzy warunki do współpracy, ale je wręcz wymusza.

2. Prognozy na temat wzrostu gospodarczego w grupach państw

We wszystkich prognozach przyjmuje się, że gospodarka światowa już wyszła z kryzysu, niemniej jednak dynamika wzrostu gospodarczego po kryzysie nie wchodzi na taki poziom wzrostu jaki był przed kryzysem. Dotyczy to zarówno gospodarek wschodzących, jak i rozwiniętych. Dynamiki tych dwóch grup nadal są zróżnicowane, niemniej skala różnic nie jest tak duża jak przed kryzysem.

Tabela 1. Przegląd stanu gospodarki w podziale na grupy krajów

Region	Rok do roku						Kwartał do kwartału		
	2011	2012	Projekcje		Różnice w stosunku do projekcji z lipca 2013 WEO update		Szacunki 2012	Projekcje	
			2013	2014	2013	2014		2013	2014
Świat	3,9	3,2	2,9	3,6	-0,3	-0,2	2,7	3,1	3,6
Gospodarki rozwinięte	1,7	1,5	1,2	2,0	0,0	0,0	0,9	1,8	2,1
USA	1,8	2,8	1,6	2,6	-0,1	-0,2	2,0	1,9	3,0
UGiW	1,5	-0,6	-0,4	1,0	0,1	0,0	-1,0	0,4	1,1
Niemcy	3,4	0,9	0,5	1,4	0,2	0,1	0,3	1,3	1,1
Francja	2,0	0,0	0,2	1,0	0,3	0,1	-0,3	0,5	1,1
Włochy	0,4	-2,4	-1,8	0,7	0,0	0,0	-2,8	-0,9	1,4
Hiszpania	0,1	-1,6	-1,3	0,2	0,3	0,1	-2,1	-0,2	0,2
Japonia	-0,6	2,0	2,0	1,2	-0,1	0,1	0,3	3,5	0,2
W. Brytania	1,1	0,2	1,4	1,9	0,5	0,4	0,0	2,3	1,5
Kanada	2,5	1,7	1,6	2,2	-0,1	-0,1	1,0	1,9	2,4
Pozostałe rozwinięte	3,2	1,9	2,3	3,1	0,0	-0,2	2,1	2,8	3,0
Wschodzące	6,2	4,9	4,5	5,1	-0,5	-0,4	4,9	4,7	5,4
EŚiW	5,4	1,4	2,3	2,7	0,2	-0,1	0,8	2,8	3,4
WNP	4,8	3,4	2,1	3,4	-0,7	-0,3	1,4	2,0	3,5
Rosja	4,3	3,4	1,5	3,0	-1,0	-0,3	2,0	1,6	3,8
Bez Rosji	6,1	3,3	3,6	4,2	0,1	-0,1	bd	bd	bd
Rozwijająca się Azja	7,8	6,4	6,3	6,5	-0,6	-0,5	6,8	6,2	6,6
ChRL	9,3	7,7	7,6	7,3	-0,2	-0,4	7,9	7,6	7,2
Indie	6,3	3,2	3,8	5,1	-1,8	-1,1	3,0	3,9	5,8
ASEAN-5	4,5	6,2	5,0	5,4	-0,6	-0,3	8,9	4,2	5,3
Ameryka Łacińska + Karaiby	4,6	2,9	2,7	3,1	-0,3	-0,3	2,8	1,9	3,8
Brazylia	2,7	0,9	2,5	2,5	0,0	-0,7	1,4	1,9	3,6
Meksyk	4,0	3,6	1,2	3,0	-1,7	-0,2	3,2	1,0	3,5
Bliski Wschód, Afryka Północna, Afganistan i Pakistan	3,9	4,6	2,3	3,6	-0,7	-0,1	b.d.	b.d.	b.d.
Afryka Subsaharyjska	5,5	4,9	5,0	6,0	-0,2	0,1	b.d.	b.d.	b.d.
RPA	3,5	2,5	2,0	2,9	0,0	0,0	2,3	2,3	3,0
Unia Europejska	3,9	4,6	2,1	3,8	-0,9	0,0	b.d.	b.d.	b.d.

Region	Rok do roku						Kwartał do kwartału		
	2011	2012	Projekcje		Różnice w stosunku do projekcji z lipca 2013 WEO update		Szacunki	Projekcje	
			2013	2014	2013	2014		2012	2013
Bliski Wschód i Północna Afryka	2,9	2,6	2,3	3,0	-0,2	-0,2	1,9	2,6	3,1
Wzrost w gospodarce świata oparty na kursach rynkowych	2,9	2,6	2,3	3,0	-0,2	-0,2	1,9	2,6	3,1
Wartość handlu światowego (towary + usługi)	6,1	2,7	2,9	4,9	-0,2	-0,4	b.d.	b.d.	b.d.
Import									
Gospodarki rozwinięte	4,7	1,0	1,5	4,0	0,1	-0,2	b.d.	b.d.	b.d.
Gospodarki wschodzące i rozwijające się	8,8	5,5	5,0	5,9	-0,9	-1,4	b.d.	b.d.	b.d.
Eksport									
Gospodarki rozwinięte	5,7	2,0	2,7	4,7	0,3	0,0	b.d.	b.d.	b.d.
Gospodarki wschodzące i rozwijające się	6,8	4,2	3,5	5,8	-0,7	-0,5	b.d.	b.d.	b.d.

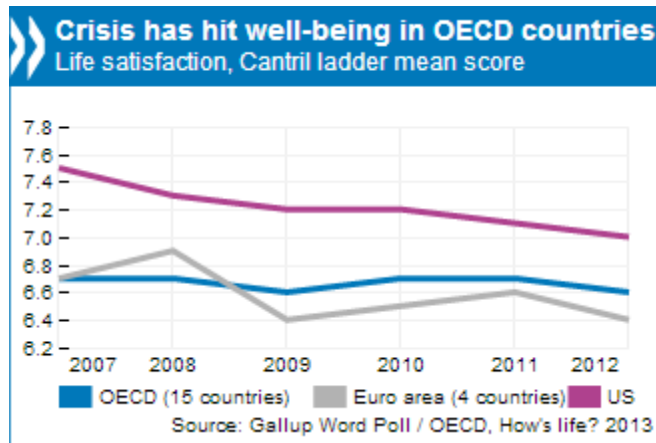
Źródło: MFW, World Economic Outlook 2013, October.

Przedstawione w tabeli 1 zestawienie prowadzi do kilku wniosków. Gospodarka światowa powróciła do dodatniej dynamiki wzrostu gospodarczego, chociaż kilka państw wysoko rozwiniętych nadal ma problemy z wejściem w dodatnią dynamikę. Dynamika gospodarki świata ogółem jest dodatnia, ale nie jest to już jedynie efekt dodatnich dynamik rynków rozwijających się i wschodzących; dodatnia dynamika pojawiła się również w gospodarkach wysoko rozwiniętych. Prognozy na najbliższy okres, krótkookresowe dotyczące lat 2013 i 2014 wskazują, że mimo wejścia gospodarek państw wysoko rozwiniętych na ścieżkę wzrostu, dynamika tego procesu jest zbyt niska, aby zapewnić odpowiednio wysoką dynamikę wzrostu w gospodarkach wschodzących i rozwijających się. Poprawa dynamiki wzrostu gospodarczego we wszystkich grupach państw wymaga kontynuacji reform, czego ważnym elementem jest proces otwierania się gospodarek w regionach i w skali globalnej. Niska dynamika

wzrostu na rynkach wschodzących wydłuża czas pokonywania luki rozwoju, jak też stanowi utrudnienie kontynuacji reform pod względem klimatu politycznego dla nich.

Kryzys wpłynął na ograniczenie stanu dobrobytu w państwach OECD, co ma swoje przeniesienie na ocenę jakości życia. Ilustruje to wykres z Raportu OECD na ten temat.

Wykres 1. Kryzys i spadek poziomu dobrobytu w gospodarkach państw OECD

Źródło: OECD 2013.

Spadek dynamiki rozwoju oraz ograniczone perspektywy wzrostu gospodarczego w grupie gospodarek wysoko rozwiniętych tworzą nowe warunki do rozwoju i wymagają przeformułowania priorytetów w stosowanej polityce gospodarczej.

Tabela 2. Dekompozycja potencjału wzrostu w gospodarce państw członkowskich UGiW obejmująca takie czynniki produkcji i zarazem wzrostu jak: siła robocza, kapitał i ogólny poziom wydajności czynników produkcji (TFP – Total Factor Productivity)

Wyszczególnienie	2003-2007	2009-2013
Ogólny szacunek wzrostu potencjału produkcyjnego	1,8 (1,3) ¹	0,5 (0,4) ¹
<i>W tym udział:</i>		
Siły roboczej	0,4 (0,1) ¹	-0,3 (-0,4) ¹
Kapitału	0,8 (0,6)	0,3 (0,3)
TFP	0,6	0,5

¹⁾ wielkości skorygowane dla zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym (tendencja podawana w nawiasach).

Źródło: European Economic Forecast. Spring 2013. European Economy 2/2013. Economic and Financial Affairs EC, EU. Commission Staff Working Document.

Przedstawione w tabeli 2 dane wskazują na wyczerpanie się prostych rezerw, które były dużym źródłem dla wzrostu gospodarczego w przeszłości. Ponadto również rezerwy złożone dostarczają coraz mniejszych impulsów rozwoju. Częściowo można tej sytuacji zaradzić, jednak jest to uzależnione od rozwoju warunków, które decydują o jakości kapitału ludzkiego, w tym również o jakości życia. Przykładowo, impulsem dla poprawy dynamiki wzrostu gospodarczego w UE było poszerzenie 2004/2007, a dla USA wprowadzenie na szeroką skalę e-handlu i innych e-biznesów.

Jeśli chodzi o całą gospodarkę światową to wyraźnie obserwuje się spadek potencjalnego wzrostu w porównaniu z okresem sprzed kryzysu, co wynika z ograniczonej dynamiki przyrostu naturalnego oraz spowolnienia w akumulacji kapitału¹. W Raporcie Banku Światowego syntetycznie przedstawiono skalę zmian luki między potencjalnym a rzeczywistym wzrostem gospodarczym w poszczególnych regionach gospodarki światowej, która jest liczona wg następującej formuły (obecny poziom PNB – potencjalny) /potencjalny, %).

Tabela 3. Luka między produkcją potencjalną a rzeczywistą w regionach gospodarki światowej w latach 2005-2013

Grupa państw/region	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gospodarki rozwijające się	-0,2	1,5	3,5	3,1	-0,9	0,6	1,0	0,1	-0,6
Azja Wschodnia i Pacyfik	-2,0	-0,4	2,5	2,2	0,8	1,6	1,5	0,6	-0,2
Europa i Azja Środkowa	3,4	6,0	8,0	7,0	-3,6	-2,1	-0,2	-1,1	-1,9
Ameryka Łacińska i Karaiby	-0,5	1,3	2,9	2,8	-2,5	-0,3	0,4	-0,1	-0,1
Bliski Wschód i Ameryka Północna	0,0	0,9	2,6	2,6	2,4	4,1	2,1	-1,0	-2,5
Południowa Azja	-0,5	0,8	2,3	0,8	-1,0	1,8	2,4	0,8	-0,1
Afryka Subsaharyjska	0,4	1,8	3,2	2,9	-0,2	-0,1	-0,3	-0,8	-0,9

Źródło: Global Economic Prospects, World Bank, Washington June 2013, s. 19.

Przedstawione powyżej dane wskazują na większą niepewność dotyczącą luki między potencjałem a rzeczywistą produkcją w gospodarkach rozwijających

¹ Global Economic Prospects, World Bank, Washington June 2013.

się, o czym decyduje wysoka dynamika zmian strukturalnych w gospodarce. Oznacza to, że na tych rynkach polityka gospodarcza powinna w większym stopniu koncentrować się na działaniach, które pozwolą eliminować powstające w efekcie tych procesów wąskie gardła, podnosić wydajność i stymulować akumulację kapitału, co może zwiększyć trwałość i zapewnić wyższą dynamikę wzrostu gospodarczego w średnim okresie czasu.

Spadek dynamiki wzrostu efektywności wykorzystania czynników produkcji w gospodarkach wysoko rozwiniętych wskazuje, że źródłem wzrostu potencjału produkcyjnego jest kapitał i wydajność czynników produkcji. Ujemne wartości dynamiki wzrostu potencjału w poszczególnych regionach gospodarki świata wskazują, że państwa muszą przygotować swoje gospodarki do wysokiej dynamiki zmian. Duże znaczenie w tym procesie może mieć współpraca międzynarodowa, obejmująca transfer wiedzy eksperckiej, transfer kapitału i technologii. Jest ona jednak w dużym stopniu uwarunkowana przygotowaniem instytucjonalno-prawnym gospodarki państwa i jej otwarciem.

3. Zmiany strukturalne w gospodarce światowej

Od lat 70. XX w. struktura gospodarki światowej została głęboko przekształcona; proces ten znacznie przyspieszył w latach 90. Na przełomie dekad 2000/2010 natomiast wprowadzanie zmian strukturalnych uległo wyraźnemu spowolnieniu, w konsekwencji kryzysu 2008+. Zmiany strukturalne gospodarki światowej rozpoczęły się od odejścia dolara amerykańskiego od parytetu wyrażonego w złocie (15 sierpnia 1971 – decyzja prezydenta R. Nixona), co przyspieszyło międzynarodowe przepływy kapitału. Drugim ważnym czynnikiem, który przyspieszył zmiany strukturalne w gospodarce światowej był kryzys energetyczny z 1973 r. (a następnie 1978 r), co przyspieszyło przenoszenie przemysłów – przede wszystkim pracochłonnych – do państw o niższych kosztach pracy. Producenci i inwestorzy zaczęli bowiem poszukiwać możliwości rekompensowania wysokich i wciąż rosnących kosztów energii niższymi kosztami pracy. Rozwiązanie takie ograniczało dynamikę wzrostu cen wytwarzanych produktów, co pozwalało utrzymać obrót na określonym poziomie i często prowadziło do wzrostu stopy zysku. Rosła bowiem skala produkcji, gdyż przesunięcie produkcji na rynki wschodzące było posunięciem, które sprzyjało wzrostowi popytu na tym rynku towarów wytwarzanych w przeniesionych przedsiębiorstwach.

Zaobserwowany w gospodarce światowej proces określono jako przyspieszoną dezindustrializację gospodarek wysoko rozwiniętych, co zwiększało znaczenie sektora usług na rynkach państw wysoko rozwiniętych, wpływając na dynamiczny wzrost wolumenu handlu światowego i przepływu międzynarodowego kapitału.

Tabela 4. Proporcje między trzema sektorami: rolnictwem, przemysłem i usługami w trzech grupach państw: o niskich, średnich i wysokich dochodach w latach 1995-2010

Sektory (udziały procentowe) w %	Niskie dochody	Średnie dochody	Wysokie dochody
1995			
Rolnictwo	25	11	2
Przemysł	38	35	32
Usługi	35	52	66
2010			
Rolnictwo	20	8	2
Przemysł	42	34	29
Usługi	37	56	69

Źródło: World Economic Situation and Prospects 2013, Update as of Mid 2013, UN, New York 2013.

Przesunięcie czynników produkcji między sektorami wpływa na zmianę dochodów ludności. Zjawisko to stanowi konsekwencję wzrostu wydajności jak również zmiany kwalifikacji, które towarzyszą tym procesom. Syntetycznie zmiany te można przedstawić w następujący sposób:

- Im mniejszy udział rolnictwa tym wyższe dochody.
- Im wyższy udział usług tym wyższe dochody.

Jeśli zmiany strukturalne w rolnictwie zachodzą w skali gospodarki światowej, to oznaczają one poprawę warunków do tworzenia dobrobytu. Niemniej jednak, ponieważ proces ten obejmuje również kontakty między poszczególnymi gospodarkami, co może prowadzić do tworzenia się z jednej strony deficytów na rachunkach bieżących a z drugiej strony – nadwyżek na rachunkach bieżących bilansów płatniczych – procesy te powinny być koordynowane międzynarodowo. Ma to szczególne znaczenie w kontekście tworzenia się nierównowag globalnych, jak i kontroli tendencji dotyczących wartości kursów poszczególnych walut. Brak kontroli tego procesu i odpowiedniej koordynacji może bowiem prowadzić do silnego zakłócenia procesów rozwoju, wynikających z zagrożenia harmonijnego (zrównoważonego) wzrostu gospodarczego. Zakłócenia takie mogą prowadzić do buntów społecznych, a to z kolei do odwrotu od liberalizacji i powrotu do zachowań protekcyjnych. Taki scenariusz wydarzeń stanowiłby niepożądany efekt, rzutujący na proces tworzenia warunków do wzrostu gospodarczego, rozwoju, wyrównywania się dynamiki wzrostu w długim okresie i poziomowi dobrobytu.

Zmiany strukturalne w gospodarce znajdują również odbicie w statystykach dotyczących zaangażowania się poszczególnych grup państw w wymianę międzynarodową oraz eksport kapitału. Skrótowno można to opisać następująco:

- Państwa wysoko rozwinięte są eksporterami kapitału oraz importerami dóbr przemysłowych. Wiele z nich ma ujemne rachunki bieżące w bilansach płatniczych;
- Państwa o średnich dochodach są eksporterami dóbr przemysłowych i coraz bardziej angażują się w eksport kapitału. W tej grupie gospodarek część państw ma dodatnie salda, a część ujemne na swych rachunkach bieżących;
- Państwa o niskich dochodach stanowiły podczas kryzysu jedyną grupę, do której kapitał napływający z zagranicy w formie BIZ nie zmniejszył swego wolumenu, a nawet go zwiększył. W większości państwa te charakteryzują się ujemnymi bilansami swych rachunków bieżących.

Zaobserwowane trendy w zakresie kształtowania się bilansów na rachunkach bieżących bilansów płatniczych prowadzą wielu ekonomistów do wniosku, że bilanse dodatnie są możliwe w warunkach powrotu do „tradycyjnej” struktury gałęziowej produkcji, w której istotną rolę będzie odgrywał przemysł². Trudno zgodzić się z taką opinią bez zastrzeżeń, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę to, że nadwyżka na rachunku bieżącym może być efektem braku importu lub niedostatecznego importu, co świadczy m.in. o niestosowaniu strategii zmian strukturalnych w danej gospodarce. Ujemne saldo zaś może być dowodem braku konkurencyjności danej gospodarki, ale też dowodem importu świadczącego o restrukturyzacji tej gospodarki. Tym samym można dojść do wniosku, że informacja o wyniku rachunku bieżącego nie stanowi wystarczającego źródła wiedzy, na podstawie którego można daną gospodarkę ocenić w sposób kompetentny. Obok wyniku handlu zagranicznego do oceny gospodarki potrzebne są nam dodatkowo też inne informacje. Dobrze również kiedy dotyczą one dłuższego okresu czasu i wykazują trend w danej dziedzinie.

4. Kierunek rozwoju gospodarek wysoko rozwiniętych: reindustrializacja czy kontynuacja dezindustrializacji?

Koncepcja reindustrializacji jako sposobu na tworzenie miejsc pracy i generowanie źródeł wzrostu gospodarczego nie jest z założenia rozwiązaniem niemożliwym ani niepożądanym. We wszystkich dokumentach dotyczących dynamizowania wzrostu i pełniejszego wykorzystania potencjału gospodarczego analizuje się możliwości zwiększenia zatrudnienia, eliminacji tak wysokiego bezrobocia, jakim charakteryzuje się gospodarka światowa, podniesienia poziomu dobrobytu i wyrównania poziomów rozwoju, a także stworzenia warunków do zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Wystarczy wymienić kilka z nich:

- Strategię Europa 2020, która w 2010 roku zastąpiła Strategię Lizbońską z 2000 roku;

² A. Szirmai, W. Naudé, L. Alcorta, *Pathways to Industrialization in Twenty-First Century: New Challenges and Emerging Paradigms*, Oxford University Press, Oxford 2013.

- Growth, Structural Change and Employment Report of the First Thematic Consultation on Post 2015 Framework for Development, ILO, UNDP, Tokyo, Japan 15-16 May 2012³;
- Deklarację ze szczytu ministrów pracy państw G-20 nt. siły roboczej i zatrudnienia, 18-19 lipca, Moskwa 2013.

Reindustrializacja nie będzie jednak oznaczała powrotu potencjału przeniesionego do gospodarek reprezentujących niższy poziom rozwoju. Produkcja przeniesiona może powrócić, ale nie potencjał przemysłowy w takiej formie, w jakiej został wyeksportowany. Na taśmach produkcji człowiek w tych powracających fabrykach będzie zastąpiony przez roboty. Będą one bardziej precyzyjne w wykonywaniu swych zadań przy taśmie produkcyjnej, bardziej niezawodne i nieomyłne. Z tego należy zdawać sobie sprawę. A to oznacza, że tak jak się stwierdza w dokumencie G-20 z St. Petersburga, konieczna jest pełna mobilizacja przywódców państw, aby w swych narodowych politykach: makroekonomicznej, finansowej, fiskalnej, edukacji, kwalifikacji, rozwoju, innowacji, zatrudnienia i gwarancji społecznych – byli w stanie przygotowywać miejsca pracy dla wszystkich. I chociaż państwa G-20 są na różnych poziomach rozwoju, co oznacza, że nie można tu stosować jednej formuły w polityce zatrudnienia, która będzie dobra dla wszystkich („one size fits all”), to jednak z pewnością wszyscy będą mogli skorzystać z dobrze przygotowanych, kompleksowych rozwiązań zintegrowanej i spójnej polityki w tym zakresie. Działania, jakie zostaną tu podjęte, będą uwzględniać najlepsze przykłady z praktyki, jakie osiągnięto w poszczególnych państwach, na podstawie opisu poszczególnych studiów przypadku.

Działania uruchomione przez poszczególne państwa i ich polityków będą w szczególności monitorowane i analizowane jako wynik ustaleń podjętych na szczycie w G-20 w Rosji i ich realizacji. Obejmie to proces tworzenia miejsc pracy, czyli inkluzywnego, stabilnego, dobrze działającego rynku pracy zarówno obecnie, jak i w przyszłości. Rynek ten będzie wymagał takich rozwiązań, aby był zdolny reagować na zmiany upodobań i zapotrzebowania konsumentów, co wpływa na zmiany struktury produkcji i co za tym idzie przekwalifikowania zatrudnianej w przedsiębiorstwach siły roboczej. Podkreśla się, że sektor prywatny będzie głównym źródłem nowych miejsc pracy. Ważne jest jednak, aby przedstawiciele rządu, pracodawcy, pracownicy, przedstawiciele sfery edukacji i inni uczestnicy rynku pracy i stosunków pracy brali udział w wymianie poglądów na temat występujących na rynku pracy niedopasowań i możliwości ich wyeliminowania. Działania tu podejmowane powinny kompleksowo i w sposób skoordynowany traktować rozwój infrastruktury, kreowania klimatu dla tworzenia nowych przedsiębiorstw i możliwości sprostania nasilającej się konkurencji, podnoszenia wydajności czy dopasowania zdobywanych kwalifikacji do zapotrzebowania zgłaszanego przez rynek, przedsiębiorców i szerzej pracodawców. Wszystkie te działania powinny odbywać się w warunkach, w których zwiększa-

³ Russia G-20. G-20 Leaders Declaration. St. Petersburg, September 2013; Communiqué. Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors, Washington 10-11 October 2013.

ją się gwarancje dla społecznej ochrony, czego częścią składową jest dialog społeczny, instytucje, mechanizmy i społeczne przetargi zbiorowe. Dotyczy to przede wszystkim powiązania kwalifikacji z wydajnością pracy i płacami, co obejmuje również rozwiązania dotyczące poziomu płac minimalnych, a także rozwiązania narodowych problemów ubóstwa, nierówności i zaopatrzenia dane-go rynku w specjalistów o określonych kwalifikacjach itp.

Odrębnym problemem w tej dziedzinie jest potrzeba aktywizacji zawodowej społeczeństw, z czym związane są problemy równości i inkluzyjności⁴. W wymienionych dokumentach zwraca się uwagę na zatrudnienie młodzieży, ludzi starszych, osób niepełnosprawnych. Wymienia się tu jako problem konieczny do rozwiązania równość płci w warunkach zatrudnienia. Podkreśla się również potrzebę wyeliminowania zjawiska długookresowego bezrobocia.

Czy przyjęte wytyczne dla polityki zatrudnienia wskazują na to, że w gospodarkach państw OECD priorytetem dla polityki stanie się proces reindustrializacji? Trudno byłoby utożsamiać planowane działanie z reindustrializacją. Możliwy jest powrót wielu przedsiębiorstw wcześniej przeniesionych z powodu wysokich kosztów pracy, niemniej jednak nie będą one na taśmach produkcyjnych zatrudniały tylu robotników co kiedyś. Z jednej strony reindustrializacja jest możliwa i nastąpi, do czego przyczyni się zmiana warunków produkcji, jak np. spadek cen energii w USA w wyniku rozpoczęcia na przemysłową skalę eksploatacji złóż gazu łupkowego. Podobnym impulsem może być odkrycie innych złóż surowcowych. Z drugiej strony reindustrializacja może być oparta na zmianie warunków produkcji, prowadząc do zastąpienia na taśmie robotników przez wyspecjalizowane roboty. Tak czy inaczej reindustrializacja nie będzie oznaczała powrotu do tych samych wielkości zatrudnienia w sektorach produkcji, które będą stanowiły trzon tego procesu (produkcja samochodów).

Ramy wytycznych ukształtowania finansów państwa dla skutecznej polityki rozwoju wyznacza konsensus waszyngtoński. Został on uzupełniony przez D. Rodrika, wcześniejszego krytyka koncepcji J. Williamsona, autora konsensusu.

Tabela 5. Reguły dobrego postępowania w promowaniu wzrostu gospodarczego

Oryginalny konsensus waszyngtoński		„Rozszerzony” konsensus waszyngtoński (dodatki do oryginału 10 punktów)	
1	Dyscyplina budżetowa	11	Ład korporacyjny
2	Reorientacja wydatków publicznych	12	Przeciwdziałanie korupcji
3	Reforma podatków	13	Elastyczne rynki pracy
4	Liberalizacja stóp procentowych	14	Stosowanie się do dyscypliny nałożonej przez WTO
5	Zunifikowane i konkurencyjne kursy walutowe	15	Dostosowanie do międzynarodowych kodeksów i standardów finansowych

⁴ Europa 2020. Strategia rozwoju UE. http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_pl.htm (12.10.2013).

Oryginalny konsensus waszyngtoński		„Rozszerzony” konsensus waszyngtoński (dodatki do oryginału 10 punktów)	
6	Liberalizacja handlu	16	„Roztropne” otwarcie bilansu obrotów kapitałowych
7	Otwarcie na bezpośrednie inwestycje zagraniczne	17	Reżimy pośrednich kursów walutowych
8	Prywatyzacja	18	Niezależne banki centralne/ sterowanie inflacją
9	Deregulacja	19	Systemy zabezpieczenia potrzeb społecznych
10	Zagwarantowanie praw własności	20	Ukierunkowanie na redukcję ubóstwa

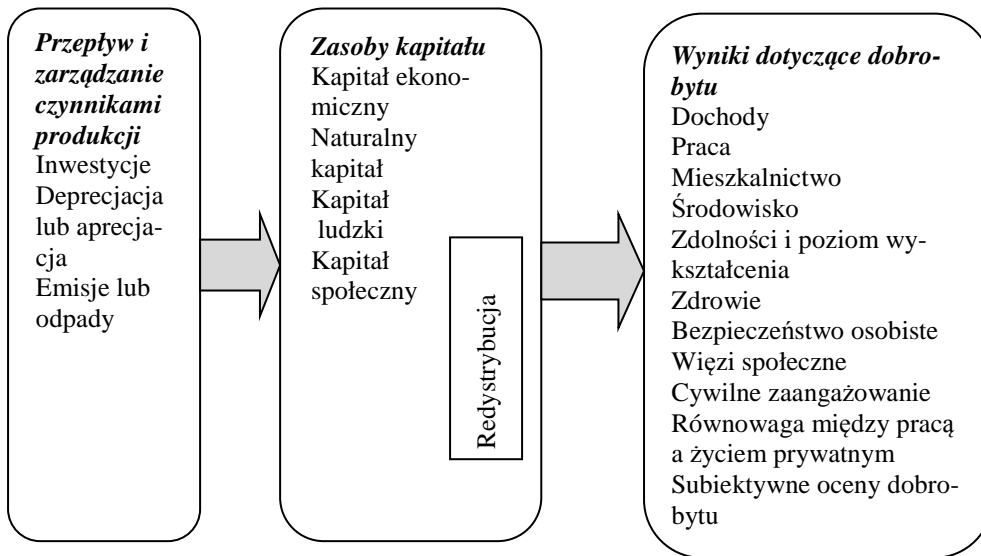
Źródło: D. Rodrik, *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2011, s. 34.

Sekwencyjność rozwoju gospodarki światowej tworzy warunki do inkluzyjnego rozwoju poszczególnych państw, wprowadzając mechanizmy zainteresowania pomocą w krajach, które zalicza się do wysoko rozwiniętych lub wschodzących. Pomoc ta okazuje się korzystna również dla realizacji interesów państw reprezentujących najuboższą grupę pod względem dochodów per capita.

5. Związki między wzrostem gospodarczym a jakością życia

Jakość życia jest mierzona inaczej na każdym z kolejnych etapów rozwoju. Czego innego oczekuje się od warunków, w jakich się żyje w państwie rozwijającym się, a czego innego w państwie rozwiniętym. Niemniej jednak zwiernanie luki rozwoju sprzyja procesom konwergencji modeli określających jakość życia w państwach reprezentujących różne poziomy rozwoju. Proces konwergencji przebiega nierównomiernie i można powiedzieć, że asymetrycznie. Jeśli porównać szereg wskaźników, które umownie można uznać za mierniki jakości życia, w krajach wysoko rozwiniętych w przeszłości z tymi samymi wskaźnikami w krajach rozwijających się, to widać, że relatywnie trudniej jest rozwiązać problem edukacji (obowiązkowe szkolnictwo, zdrowie) niż problem komunikowania się (telefon komórkowy, komputer).

Model 1. Kapitał gospodarczy i zamożność. Połączenie zasobów kapitałowych przepływów i wyników w poziomie dobrobytu w państwach OECD

Źródło: *How is Life? Measuring Well-being*, OECD 2013, listopad 2013, s. 179.

Nie ulega wątpliwości, że kapitał gospodarczy może sprzyjać zamożności, a co za tym idzie finansowaniu polityki, która sprzyja zaspokajaniu potrzeb związanych z jakością życia. Jakość życia w krajach reprezentujących wyższy poziom rozwoju koncentruje się na pomiarach wskaźników dotyczących społecznego zrównoważenia, jednak się do nich nie ogranicza. Kapitał taki można mierzyć przy użyciu kilkunastu wskaźników, tak jak to pokazano na modelu 1. Może jednak być on ograniczony do trzech, które są miarodajne w zakresie jakości życia, gdyż ich wzrost wskazuje na poprawę każdego innego wskaźnika. Występowanie tak silnej korelacji jest zjawiskiem dobrym, ale ponieważ zmiany i proces konwergencji w skali świata, a nawet regionów, nie przebiega symetrycznie – lepiej jest stosować większą liczbę wskaźników. Przykładowo można stosować wskaźniki nt. społecznej stabilności czy indeks bezpieczeństwa ekonomicznego. Każdy z wymienionych wskaźników przybliży problem oceny jakości życia w danym państwie i na określonym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego. Sam wynik statystyczny (cyfrowy) wskaźnika nie jest traktowany jako informacja wystarczająca, zawsze wymaga bowiem dodatkowych informacji dotyczących plasowania się danej gospodarki w grupie państw o podobnych parametrach gospodarczych, analizy słabości i atutów charakteryzujących dany rynek, jak i informacji dotyczącej dłuższego trendu kształtowania się danego parametru (czy mamy tu do czynienia z regresem, progresem czy stabilizacją).

Tabela 6. Skumulowane wskaźniki nt. społecznej stabilności

Dostęp do infrastruktury gwarantującej zaspokojenie podstawowych potrzeb	Podatność na szoki	Spójność społeczna
Dostęp do infrastruktury sanitarnej	Podatność rynku zatrudnienia na zmiany popytu na towary i zmiany struktury produkcji	Dochody i indeks Gini'ego (uzupełniony proporcjami między grupami dochodowymi: niskim, średnim i wysokim). Indeks może być wysoki w warunkach dominacji i ekspansji klasy średniej
Dostęp do czystej wody	Wielkość i udział w gospodarce szarej strefy	Społeczna mobilność
Dostęp do ochrony zdrowia	Bezpieczeństwo społeczne i rozwój oraz skuteczność sieci ochrony	Bezrobocie wśród młodzieży i seniorów, wskaźnik aktywności zawodowej, jakość pracy
Rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej	Jakość systemu edukacji, efekty edukacyjne, gęstość sieci szkół wszystkich stopni	Wysokość stopy bezrobocia

Źródło: *How is Life? Measuring Well-being*. OECD, Paris 2013, z własnymi uzupełnieniami.

Ważnym czynnikiem składowym, który wpływa na określenie jakości życia jest bezpieczeństwo ekonomiczne społeczeństwa. Wskaźniki bezpieczeństwa są kontrolowane przez ILO (International Labour Organization)⁵.

Indeks bezpieczeństwa ekonomicznego (ESI⁶) w ILO wyliczany jest według następującego wzoru:

$$ESI=LMSI+EPSI+JSI+SSI+WSI+2RSI+2ISI$$

W czym:

LMSI – Labor supply and demand security index – indeks elastyczności rynku pracy (mierzony dla przedsiębiorstw i zatrudnionych)

EPSI – effectiveness performance security index – indeks wydajności pracy

JSI – job security index – indeks bezpieczeństwa zatrudnienia

SSI – skills security index – indeks bezpieczeństwa kwalifikacji

⁵ Więcej, patrz: *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie. Paradygmat. Wiedza. Demarkacja*, red. K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber, DIFIN, Warszawa 2013.

⁶ ESI – Economic Security Index – indeks bezpieczeństwa ekonomicznego (ILO).

WSI – work security index – indeks bezpieczeństwa pracy

RSI – representation security index – indeks bezpieczeństwa reprezentacji

ISI – income security index – indeks bezpieczeństwa dochodów.

Dodatkowymi wskaźnikami nie uwzględnionymi w przedstawionym modelu, który służy do mierzenia bezpieczeństwa zatrudnienia, są:

- Indeks mierzący możliwość kolektywnego wyrażania opinii, odnoszący się do istnienia związków zawodowych oraz ich roli w życiu społecznym;
- Regionalne uwarunkowania kształtowania się poszczególnych wskaźników oraz ich ocena dla konkretnych państw;
- Określanie udziału w społeczeństwie osób o niskich dochodach i adresowanie w polityce zatrudnienia ich problemów i metod ich rozwiązywania;
- Problem osób wykluczonych;
- Problem zatrudnienia kobiet;
- Problem zatrudnienia osób w wieku 55-70 lat.

Wskaźnik bezpieczeństwa ekonomicznego (ESI), przygotowany przez Międzynarodową Organizację Pracy (ILO), wskazuje, ile problemów jest bezpośrednio związanych z utrzymaniem bezpieczeństwa na rynku pracy oraz w całej gospodarce. Poszerzona formuła bezpieczeństwa ekonomicznego obejmuje takie sfery jak:

- Gwarancje zdrowia i usług zapobiegających chorobom oraz ich leczenie;
- Elastyczność rynku edukacyjnego, który powinien reagować na zmieniające się zapotrzebowanie w sferze świadczenia usług edukacyjnych;
- Zrównoważony i efektywny system emerytalny;
- System wsparcia bezrobotnych;
- Sfera gospodarki pozwalająca na poprawę jakości życia społeczeństwa, co przenosi się na kwalifikacje, zasady i sposoby wykorzystywania wolnego czasu, rozwój kultury, sportu, rekreacji, itp.
- Problem zdrowej żywności;
- Problem zaopatrzenia w wodę⁷.

Jak można się zorientować z powyższego, poszczególne wskaźniki stanowią agregaty wielu warunków i części składowych. W wielu przypadkach te wskaźniki powtarzają się. Nie należy tego traktować jako argumentu za stosowaniem jednego wskaźnika, gdyż każdy z nich dostarcza specyficznych informacji o danym państwie i jego sytuacji ekonomiczno-społecznej, rzutującej na ocenę bezpieczeństwa i co za tym idzie – jakości życia.

Przeprowadzając badania nad jakością życia przy zastosowaniu wymienionych wskaźników warto zwrócić uwagę na to, że w gospodarkach wysoko rozwiniętych załamanie długookresowego trendu wzrostowego i pogorszenie części zagregowanych wskaźników wywiera bardzo silny wpływ na negatywny

⁷ K. Żukrowska, *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, w: *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie. Paradygmat. Wiedza. Demarkacja*, red. K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber, DIFIN, Warszawa 2013.

odbiór rzeczywistości przez społeczeństwa, co rzutuje na nastroje i oceny wyrażane w badaniach opinii społecznej, jak i przejawiające się w głębokich zmianach nastrojów politycznych, odrzucaniu partii i ekip rządzących oraz wyborach partii opozycyjnych. Innego rodzaju tendencje można obserwować w gospodarkach wschodzących i rozwijających się, gdzie mamy do czynienia ze stopniową poprawą sytuacji gospodarczej, choć towarzyszy temu silna chwiejność warunków określonych przez dynamikę wzrostu gospodarczego. Zaobserwowane tu różnice w ocenach bieżącej sytuacji i jej zmian mogą wywierać poważny wpływ na nastroje społeczne, co tworzy określony klimat dla podejmowania strategicznych decyzji dotyczących kierunków rozwoju.

Inaczej mówiąc, im wyższy poziom mierników jakości życia, tym bardziej radykalne są zmiany dotyczące klimatu dla współpracy międzynarodowej w warunkach pogorszenia się ocen na temat bieżącego trendu kształtowania się wskaźników jakości życia. Takie oceny mają miejsce w warunkach ograniczonej wiedzy na temat ekonomii, jej zmian i znaczenia stosunków gospodarczych z zagranicą.

Nieco inaczej przedstawia się natomiast kwestia ocen i zmian w gospodarkach wschodzących i rozwijających się. Tam nadal wysoka, choć niższa niż w poprzedniej dekadzie, dynamika wzrostu gospodarczego tworzy dobry klimat dla popierania strategii opartych na otwieraniu gospodarki.

Te dwa przeciwstawne trendy trudno jest jednoznacznie oceniać. Trudność w tym zakresie wynika z tego, że dotąd inicjatywa nt. otwierania gospodarki pochodziła z gospodarek wysoko rozwiniętych. Rola ich obecnie może ulec zmianie, jeśli chodzi o klimat dla popierania liberalizacji. Jeśli zaś oceniać stosunek gospodarek wschodzących i rozwijających się, ich stosunek do liberalizacji uległ zmianie na korzyść wsparcia takich działań. Ma to szczególne znaczenie w obecnych warunkach, ponieważ relatywnie łatwiej jest podjąć decyzje nt. otwarcia gospodarki w gospodarkach wysoko rozwiniętych niż w tych, które reprezentują niższy poziom rozwoju. Co więcej, poziom protekcji w obu grupach państw jest bardzo różny. Wysoki w grupie gospodarek wschodzących i rozwijających się oraz niski w gospodarkach wysoko rozwiniętych. Ważną rolę w procesie tworzenia klimatu dla liberalizacji odegrał przyspieszony proces tworzenia stref regionalnych wolnego handlu. Wszystkie te działania wskazują na korzystne zmiany jeśli chodzi o przekształcenia strukturalne gospodarki, dobrobyt i wpływ tych procesów na podnoszenie jakości życia. Ograniczona konfliktowość tych procesów wymaga, aby proces industrializacji czy deindustrializacji nie wywoływał nowych napięć w stosunkach międzynarodowych między gospodarkami wysoko rozwiniętymi a wschodzącymi i między gospodarkami wschodzącymi a rozwijającymi się. Czy jest to możliwe? Z pewnością tak, ale procesy te odgórnie, korzystając z wytycznych, ustalonych na gremiach międzynarodowych, pozwalających koordynować polityki – uwzględniały zachodzące w gospodarce światowej zmiany, których celem jest z jednej strony zwieranie luki rozwoju, z drugiej zaś ograniczenie konfliktowości przenoszenia tradycyjnych przemysłów do gospodarek reprezentujących niższy poziom rozwoju. Należy podkreślić, że takie zmiany wpływają na wzrost dobrobytu we wszystkich grupach gospodarek, a zarazem stanowią warunek obciążania budżetów państw

wysoko rozwiniętych obowiązkami finansowania rozwoju rynków trzecich. Ponadto nie bez znaczenia jest to, że efektywność takich procesów jest wyższa, jeśli ciężar wsparcia rozwojowego przesuwa się z pomocy finansowej na pomoc stymulowaną przez BIZ. Takie podejście nie może być interpretowane jako eliminację pomocy, ale oznacza poprawę proporcji między BIZ i pomocą. Ponadto ma ścisły związek z jakością życia, która w efekcie takiej koordynacji może poprawić nastroje społeczne w grupie państw wysoko rozwiniętych.

Kierunkiem reindustrializacji w grupie państw wysoko rozwiniętych – zgodnie z założeniami konsensusu waszyngtońskiego – powinny być zmiany w strukturze wydatków, czemu w średnim i dłuższym okresie czasu powinny towarzyszyć zmiany po stronie obciążeń podatkowych. Chodzi tu przede wszystkim o położenie akcentu na takie wydatki, które w długim okresie czasu mogą przynieść dochody, czyli powinny one brać pod uwagę zmiany w jakości edukacji, jakości zdrowia, środowiska, praworządności itp.

6. Czy jakość życia może być jednym z celów polityki?

Jakość życia rozumiana jako efekt zintensyfikowanych wydatków na edukację, zdrowie, ochronę środowiska, rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej oraz poprawiającej wymienione wcześniej sfery życia społecznego, może być uznana za nośne hasło stymulujące zmiany⁸. Może również być uznana za kierunek reindustrializacji, który nie będzie tworzył napięć konfliktowych z trendem rozwojowym, opartym na industrializacji gospodarek pokonujących lukę rozwoju. W dłuższym okresie efekty takiego nastawienia polityki i instrumentów w gospodarkach wysoko rozwiniętych będzie również wywierał wpływ na strategie rozwoju w tych gospodarkach.

Realizacja celu, jakim jest utrzymanie i poprawa jakości życia w warunkach gospodarki światowej, którą tworzą współzależne rynki, wymaga przeorientowania polityki w gospodarkach wysoko rozwiniętych na rozwiązywanie problemów dotyczących zdrowia, opieki nad starzejącym się społeczeństwem, organizacji czasu wolnego, ale również rozbudowy systemów edukacyjnych, pozwalających utrzymywać kontakt i posługiwać się nowymi technologiami ITC, ograniczających proces wykluczenia ludzi starszych, pozwalających im zrozumieć i posługiwać się nowymi e-gadżetami, a także ułatwiać sobie nimi życie. Do tego dochodzi cała sfera ochrony środowiska i technologia, które będą gwarantowały realność tego celu w praktyce. Dodatkowym problemem jest oszczędność surowców, odzyskiwanie surowców, ich recykling, umożliwiające powtórne użycie. W tej kategorii również można wymienić czystość powietrza, wody, oszczędność energii. Z tym związane są technologie gwarantujące ograniczenie wycieków, obniżanie temperatury wody przesyłanej w ramach systemów grzewczych, czy rozszczelnienia systemów przepływu gazu. Lista działań obejmujących te technologie jest długa. Im większa będzie koncentracja środków

⁸ T. L. Friedman, *Hot, Flat & Crowded. Why the World Needs a Green Revolution and how we Can Renew Our Global Future*, Penguin, New York, London, 2009, s. 249 i dalsze.

i wysiłków na ich rozwiązaniu, tym szybciej znajdą one zastosowanie nie tylko w krajach wysoko rozwiniętych, ale i w tych, które starają się pokonać lukę rozwoju, a więc przeznaczają środki na cele industrializacji, w mniejszym zaś stopniu zwracają uwagę na kwestie związane z ochroną środowiska czy ograniczeniem emisji gazów cieplarnianych. To nowa dziedzina stymulująca rozwój i wywierająca wpływ na poziom dobrobytu w skali globalnej.

Upowszechnienie technologii prowadzi do wzrostu korzyści dla jej wyznawców z tytułu skali produkcji i sprzedaży, z czym związana jest opłata licencyjna. To korzyści wymierne i bezpośrednie. Procesy takie jednak niosą też wiele korzyści pośrednich i w wielu wypadkach trudno policzalne. Zaliczyć do nich można przeniesienie produkcji takich urządzeń do gospodarek charakteryzujących się niższymi kosztami produkcji. Zwiększa to masowość produkcji, obniża koszty jednostkowe, polepsza jakość życia, gdyż malejąca cena oznacza relatywny wzrost dobrobytu. Towarzyszy temu poprawa jakości środowiska, wynikająca z upowszechnienia stosowania technologii przyjaznych środowisku. Mamy tu prawo S. Kuznetza, które odnosi się do rynku globalnego, zgodnie z zasadą, że utrzymanie poziomu dobrobytu i jakości życia w gospodarkach wysoko rozwiniętych wymaga:

- przeorientowania środków wytwórczych na nowe dziedziny, z czym związane są zmiany popytu na rynku pracy (reorientacja zawodowa, specjalizacyjna, elastyczność edukacyjna);
- zmian strukturalnych w gospodarce podporządkowanych zadaniom, jakie określa strategia ukierunkowana na podnoszenie jakości życia;
- dalszego postępu w otwieraniu gospodarek, co obejmuje również gospodarki wysoko rozwinięte w kontaktach między nimi, ale przede wszystkim dotyczy gospodarek rozwijających się i wschodzących; proces otwierania nie ogranicza się do taryf, ale obejmuje instrumenty pozataryfowe i parataryfowe.

Skuteczność polityk narodowych wymaga wzmocnienia przez ustalenia w ramach ugrupowań regionalnych, tak by podejmowane działania nie pozostawały ze sobą w sprzeczności, stając się źródłem dodatkowych napięć między państwami członkowskimi tych ugrupowań. Zgodnie z warunkami stworzonymi w sferze stosunków międzynarodowych, międzynarodowa koordynacja działań w ramach ugrupowań regionalnych powinna być wykorzystana przez państwa członkowskie do wieloszczeblowego zarządzania procesem wprowadzanych zmian.

Działanie w zakresie sterowania zmianami strukturalnymi w skali globalnej – jak to wykazał kryzys 2008+ – wymaga koordynacji polityki makroekonomicznej w skali globalnej (np. w ramach G-20)⁹. Do polityki makroekonomicznej od 2010 roku, obok problemów odnoszących się do finansów, dołączyły również kwestie dotyczące rynku pracy. Warto chyba również wzmocnić koordynację w tej dziedzinie o sferę edukacji, zdrowia, przygotowania do uczenia się

⁹ K. Żukrowska, *Międzynarodowa koordynacja polityki. Metody stymulowania gospodarki w kryzysie 2008. Ocena skuteczności stymulowania*, w: *Kryzys gospodarczy 2008+ test dla stosowanej polityki. Metody przeciwdziałania i ich skuteczność*, red. K. Żukrowska, SGH, Warszawa 2013, s. 531 i dalsze.

przez całe życie oraz kilkukrotnych zmian pracy. Wymienione tu pokrótce warunki mogą być odebrane jako czynniki pogarszające jakość życia. Niemniej jednak jeśli będą one bezpośrednio powiązane z poprawą komfortu życia – nieodłącznie jednak od towarzyszących temu określonych kosztów – to w formie skumulowanej będą oznaczały postęp i ich odbiór społeczny może być znacznie lepszy. Tym bardziej więc należy o takich procesach mówić, wyjaśniać je i przybliżać społeczeństwu. Zrozumienie ich bowiem to pierwszy krok do akceptacji przez nie zmian. Zmiany te nie mogą być szokiem, powinny dokonywać się płynnie, z towarzyszącymi im wyjaśnieniami o konieczności ich wprowadzenia, a także o korzystnych ich konsekwencjach. Warto również mówić o kosztach, które te zmiany niosą. Problem ten będzie jednak społeczeństwu łatwiej zaakceptować, jeśli przedstawi się mu bez osłonek koszty i konsekwencje zaniechania takich zmian.

Współzależny świat jest bezpieczniejszy niż świat oparty na dominacji jednej grupy państw nad drugą¹⁰. Nowa organizacja gospodarki oparta na współzależnościach już wyeliminowała część zagrożeń, jednak nie wszystkie i nie całkowicie we wszystkich grupach państw. Równocześnie pojawiły się nowe zagrożenia, które wymagają tworzenia nowych warunków do ich rozwiązywania. Jedną z koncepcji, na której opiera się wizja współczesnego rozwoju gospodarki, jest koncepcja globalnych dóbr publicznych¹¹, w skład której wchodzi gwarancje dotyczące jakości środowiska, zdrowia, edukacji czy korzystania z infrastruktury Internetu. Na ten temat pisał J. Kleer, wskazując na wzajemne związki między istnieniem globalnych dóbr publicznych a państwami narodowymi i politykami narodowymi¹². Koncepcje globalnych dóbr publicznych powiązane są z filozofią myślenia przedstawioną w tym rozdziale i stanowią jej uzupełnienie oraz wzmocnienie.

Problemem podnoszonym coraz częściej w koncepcjach odnoszących się do zrównoważonego rozwoju jest kwestia uwzględnienia otoczenia międzynarodowego danego państwa, co przede wszystkim odnosi się do najbliższych sąsiadów, ale obejmuje również państwa sąsiadujące z sobą bezpośrednio, jak i partnerów handlowych, a także partnerów tych partnerów. Prawo międzynarodowe chroni państwa przed narzucaniem im woli innych państw czy polityków z innych państw. Tym samym koncepcje zmiany w państwach niedemokratycznych uwzględniają kilka ścieżek zmian prowadzących do demokracji. Mogą to być:

- Przewrót wewnętrzny: (1) zmiana przeprowadzona odgórnie przez elitę rządzącą, która następnie ustępuje; (2) zmiana przeprowadzona oddolnie przez przedstawicieli organizacji pozarządowych w danym państwie; (3) zmiana przeprowadzona na podstawie umowy społecznej;
- Ewolucyjne zmiany systemów: ekonomicznego i politycznego równoległe lub tylko jednego (politycznego);

¹⁰ R. O. Keohane, J. S. Nye, *Power and Interdependence*. Third ed. Addison Wesley. Longman, New York, London 2001, s. 228.

¹¹ I. Kaul, P. Conceicao le Goulven, R. U. Mendoza, *Why Do Global Public Goods Matter Today* www.g24.org/undplgh.pdf (12.09.2007).

¹² J. Kleer, *Globalne dobra publiczne a państwo narodowe*, SGH, Warszawa 2005.

- Nagłe, rewolucyjne zmiany systemu.

Demokracja jest uznana za system, który najefektywniej prowadzi do takich zmian ustroju, w którym zacierają się różnice w stopie życia między biednymi a bogatymi¹³, pozwalając jednostkom realizować cele wyznaczone w ramach polityki podnoszącej jakość życia. Choć dla każdej jednostki poprawa jakości życia oznacza coś innego, to z pewnością wzrost stopy życiowej, oznaczający wzrost zamożności, wpływa na dynamikę tego procesu. Oddziaływanie na państwa nie-demokratyczne jest wielostronne i obejmuje systemy stypendialne, wymianę studentów, uczniów, przyjmowanie studentów, jak i wiele innych działań, które pomagają poznać rozwiązania inne niż te stosowane we własnym państwie. Dobrą formą porównań różnic w systemach społecznych oraz możliwości ich naśladowania jest bezpośredni kontakt z państwami, które mają sprawny, efektywny system. Pomaga temu turystyka wypoczynkowa lub służbowa, wymienione wcześniej rozwiązania lub obraz stworzony w mediach, książkach czy filmach. Najlepsze jednak są wyniki porównań bezpośrednich, osobistych.

Organizacje międzynarodowe, regionalne, subregionalne czy globalne, tworzą warunki do dialogu, a także współpracy, pomocy i co za tym idzie transferów środków pomocy lub ekspertów. Prowadzi to – przy silnej woli politycznej przybliżenia się do jakiegoś rynku (UE, NATO, ASEAN) – do przestrzegania ustalonych zasad, wpływających na zmianę ustroju po stronie rozwiązań prawnych i instytucjonalnych¹⁴.

Jakość życia – rozumiana w różny sposób w poszczególnych państwach przez ich społeczności – musi w tych warunkach stanowić ważny element oferty współpracy, co ma wpływ na akceptację społeczną takiej współpracy. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, kiedy zmiany pociągają za sobą określone koszty społeczne w krótkim okresie, a dopiero w długim okresie wpływają na poprawę stopy życiowej, mierzonej poziomem dochodów, a także zmianami w jakości życia. Ten ostatni warunek spełniony jest dynamicznie, co oznacza, że poprawa w jakości życia nie jest działaniem o charakterze jednorazowym i ulega poprawie wraz z zaawansowaniem procesu przemian. Ważnym elementem strategii akceptacji takich przemian jest pozytywny przykład innych państw, które podjęły taki wysiłek wcześniej i w efekcie podniosły wymiennie poziom swojego dobrobytu.

7. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale szukano odpowiedzi na pytanie, czy związki między wzrostem a jakością życia są zróżnicowane między poszczególnymi grupami państw, reprezentującymi różne poziomy rozwoju, czy też mają pewne wspólne elementy, które mobilizuje do współpracy? Założono z góry, że sprawą oczywistą jest to, że między państwami reprezentującymi różne poziomy rozwo-

¹³ Special Report. World Economy. For Richer, for poorer. 12 October 2012. The Economist, s. 48.

¹⁴ *Transformacja systemowa w Polsce*, red. K. Żukrowska, SGH, Warszawa 2010.

ju istnieją zasadnicze różnice w wyznaczaniu priorytetów dotyczących strategii rozwoju, jak i strategii w zakresie gwarancji jakości życia. Niemniej jednak zwraca się uwagę na to, że dostrzeżone w tej dziedzinie różnice są ważnym elementem, który nie tylko tworzy warunki do współpracy, ale je wręcz wymusza. Decyduje o tym ogólnie niższy poziom dynamiki wzrostu gospodarczego we wszystkich grupach państw, obserwowany po kryzysie 2008+. Przeprowadzona analiza wskazuje, że gospodarka światowa potrzebuje silnych impulsów pro-wzrostowych. Może ich dostarczyć dalsze otwieranie się gospodarek, co oznacza, że koncepcja reindustrializacji, oparta na powrocie wcześniej wyeksportowanego przemysłu do gospodarek rozwijających się i wschodzących, takich impulsów nie dostarczy. Reindustrializacja jest możliwa, niemniej jednak jej priorytetem powinien być rozwój dziedzin, które decydują o jakości życia w krajach wysoko rozwiniętych. Obejmuje ona ochronę środowiska, edukację, sektor zdrowia, wolny czas.

Bibliografia

- Europa 2020. Strategia rozwoju UE. http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_pl.htm (12.10.2013).
- European Economic Forecast. Spring 2013. European Economy 2/2013. Economic and Financial Affairs EC, EU. Commission Staff Working Document.
- Friedman T. L., *Hot, Flat & crowded. Why the World Needs a Green Revolution and how we Can Renew Our Global Future*, Penguin, New York, London, 2009.
- Global Economic Prospects*, World Bank, Washington June 2013.
- How is Life? Measuring Well-being*. OECD, Paris 2013.
- Kaul I., Conceicao le Goulven P., Mendoza R. U., *Why Do Global Public Goods Matter Today* www.g24.org/undplgtgh.pdf (12.09.2007)
- Keohane R. O., Nye J.S., *Power and Interdependence*. Third ed. Addison Wesley. Longman, New York, London 2001.
- Kleer J., *Globalne dobra publiczne a państwo narodowe*, SGH, Warszawa 2005.
- MFW, Economic Outlook 2013, October.
- Rodrik D., *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2011.
- Russia G-20. G-20 Leaders Declaration. St. Petersburg, September 2013; Communiqué. Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors, Washington 10-11 October 2013.
- Special Report. World Economy. For Richer, for poorer. 12 October 2012. „The Economist”.
- Szirmai A., Naudé W., Alcorta L., *Pathways to Industrialization in Twenty-First Century: New Challenges and Emerging Paradigms*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Transformacja systemowa w Polsce*, red. K. Żukrowska, SGH, Warszawa 2010.
- World Economic Situation and Prospects 2013, Update as of Mid 2013, UN, New York 2013.

- Żukrowska K., *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, w: *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie. Paradygmat. Wiedza. Demarkacja*, red. K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber, DIFIN, Warszawa 2013.
- Żukrowska K., *Międzynarodowa koordynacja polityki. Metody stymulowania gospodarki w kryzysie 2008. Ocena skuteczności stymulowania*, w: *Kryzys gospodarczy 2008+ test dla stosowanej polityki. Metody przeciwdziałania i ich skuteczność*, red. K. Żukrowska, SGH, Warszawa 2013.